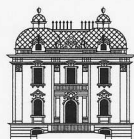

KD

KRISTIJONO
DONELAIČIO
REIŠMĖS

Sudarė Mikas Vaicekauskas

KRISTIJONO DONELAIČIO REIKŠMĖS

Straipsnių rinkinys

Sudarė
Mikas Vaicekauskas

LIETUVIŲ
LITERATŪROS
IR TAUTOSAKOS
INSTITUTAS

VILNIUS 2016

UDK 821.172(092)(06)

Do-253

Knygos leidimą finansavo
Lietuvos mokslo taryba pagal
Paramos leidiniams išleisti programą (Nr. LEI-15105)

Knygoje publikuojamos nuotraukos iš
Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA),
Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos (LLTIB) ir privačių archyvų

Recenzentai doc. dr. Sigitas Narbutas, dr. Manfredas Žvirgždas

Redaktorė Giedrė Olsevičiūtė
Vertimas iš anglų kalbos Aušra Simanavičiūtė
Vertimas iš rusų kalbos Donata Mitaitė
Vertimas iš vokiečių kalbos Lina Plaušinaitytė
Vertimas į anglų kalbą Aušra Simanavičiūtė

Dailininkas Rokas Gelažius
Maketuotoja Gražina Kazlauskienė

© Mikas Vaicekauskas, 2016
© Rokas Gelažius, 2016
© Autoriai, 2016
© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016

ISBN 978-609-425-176-4

PRATARMĖ

VYSK. MINDAUC
Išgirstas XXI am

MARIJUS ŠIDLA
Donelaičio žodž
The Richness of

INGĖ LUKŠAITĖ
Lietuvaininkai, K
The Prussian Li
and the Maturit

AXEL ERNST WA
Kristijono Don
The Seasons by
National Epics

JEKATERINA ZY
Kaimo gyvenim
ir georgikų trad
Country Life *su*
and the Traditio

LIUCIJA CITAVI
Ar tiesa, kad D
Is It True that I
to Publish His

KĘSTUTIS NAST
Kristijono Don
The Actantial S
in the Records

NAUJAS POŽIŪRIS Į KRISTIJONO DONELAIČIO *METŲ* KOMPOZICIJĄ

VAIDAS ŠEFERIS

Anotacija. Straipsnyje svarstomos metodologinės, teorinės ir praktinės prielaidos Kristijono Donelaičio *Metų* kompozicijai tyrinėti. Aptariamos ankstesnės šio kūrinio kompozicijos interpretacijos – visų pirma Martyno Liudviko Rėzos ir Georgo Heinricho Ferdinando Nesselmano *Metų* koncepcijų santykis. Nusakomi metodologiniai teksto rišlumo kriterijai, diskurso izotopijos samprata bei jos pritaikymas Donelaičio kūrybos analizei, paradigminio ir sintagminio teksto planų santykiai, specifiniai *Metų* makrokompozicijos ir mikrokompozicijos bruožai. Straipsnyje kritiškai aptariamas *Metų* pasakojimo ir gamtos bei darbo procesų paralelizmo principas, nurodomi tokio kūrinio skaitymo trūkumai. *Metus* siūloma laikyti ciklinės kompozicijos kūrinium be fiksuotos pradžios ir pabaigos, o teksto rišlumo ieškoti paradigminiame teksto plane – įtampos tarp dorybės ir nedorybės kategorijų. Sintagminio plano rišlumą siūloma grįsti sintagminių siūlių ir kontrastinio epizodų siejimo principais. *Metai* suvokiami kaip natūraliai, be išankstinio kompozicinio sumanymo besiplėtojantis pasakojimas.

Svarstydami Kristijono Donelaičio *Metų* rišlumo ir kompozicijos problemas, ieškome atsakymų į kelis esminius klausimus. Ar keturios *Metų* dalys sudaro rišlią visumą? Ar kiekviena dalis yra vidujai rišli? Ar pasakojimas organizuojamas pagal griežtą kompoziciją, ar be aiškesnio plano? Šie Donelaičio kūrybos aspektai pateko į filologų akiratį kartu

su pačia poet
nei pradingus
struktūros: an
paskutinė. Po
dėl jų spekul
rekonstruoda
nimo ypatum
nys – nors ir t
interpretacija
Metų kompo
lima tikėtis, l
rankraščiai an
tavimo situac
remtis pačiu
kaip visumą,
turėtume sug
rašė tik pask
turėtume šį p
Donelaičio
kompozicini
aiškiai įskait
kūrybos asp
patį tekstą ir
Donelaičio g
rio iki žiemo
niai, kuriuos

¹ Iš naujesni
Kontext se
ziehungen,
gleichende
Wiesbaden
nelaičio kū
inovacijos,
Klaipėda:
2013, p. 22
nelaičio st

su pačia poeto kūryba. Tačiau nei išlikusiuose Donelaičio rankraščiuose, nei pradingusių rankraščių aprašuose neturime jokių nuorodų dėl *Metų* struktūros: ar tai vienas kūrinys, ar keturi, kuri dalis pirmoji, o kuri – paskutinė. Poeto intencijos šiuo požiūriu tiesiog nežinomos. Galime dėl jų spekuliuoti remdamiesi literatūros konteksto teikiama medžiaga, rekonstruodami poeto laikų literatūrinį gyvenimą, filologinio išsilavinimo ypatumus ir kt.¹ Vis dėlto šie mūsų turimi kontekstiniai duomenys – nors ir teikia vertingos medžiagos vienai ar kitai hipotezei ar naujai interpretacijai – niekada neeis prie griežtų, galutinių išvadų dėl *Metų* kompozicijos: kontekstas – tai ne tekstas, ir baigta. Kažin ar galima tikėtis, kad į filologų akiratį dar pateks nauji, šiuo metu nežinomi rankraščiai ar faktai, galintys iš esmės pakeisti esamą kūrybos interpretavimo situaciją. Todėl svarstymai dėl *Metų* kompozicijos visų pirma turi remtis pačiu šio kūrinio tekstu: jeigu Donelaitis buvo *Metus* sumanęs kaip visumą, jei buvo gerai apgalvojęs savo pasakojimo kompoziciją, tai turėtume sugebėti šiuos dalykus įskaityti. Ir atvirkščiai – jei Donelaitis rašė tik paskirus metų laikus, jei neturėjo aiškesnio pasakojimo plano, turėtume šį poezijos pobūrumą apčiuopti.

Donelaičio poezija nepasiduoda paprastoms interpretacijoms. Jeigu kompoziciniai poeto sprendimai ir *Metų* rišlumo pobūdis būtų tekste aiškiai įskaitomi, seniai nebebūtų dėl ko ginčytis. Bet šie Donelaičio kūrybos aspektai atrodo tarsi užkoduoti keistu šifru: filologai skaito tą patį tekstą ir prieina prie priešingų išvadų. Vieniems atrodo, kad keturios Donelaičio giesmės sudaro rišlią visumą, kurią dera skaityti nuo pavasario iki žiemos, kiti yra tvirtai įsitikinę, kad tai keturi savarankiški kūriniai, kuriuos galima skaityti bet kuria tvarka. Donelaitika svyruoja tarp

¹ Iš naujesnių šio pobūdžio tyrimų žr. Jürgen Joachimsthaler, „Donelaitis im literarischen Kontext seiner Zeit“, in: *Annaberger Annalen über Litauen und deutsch-litauische Beziehungen*, Bammental, 2014, t. 22, p. 13–15; Stephan Kessler, *Die litauischen Idyllen: Vergleichende gattungstheoretische Untersuchung zu Texten aus Polen und Litauen 1747–1825*, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2005, p. 239–242; Alina Kuzborska, „Kristijono Donelaičio kūrybos europietiškosios ištakos“, in: *Kristijono Donelaičio epochos kultūrinės inovacijos*, sudarė Silva Pocyte, (ser. *Acta Historica Universitatis Klaipediensis*, t. XXVI), Klaipėda: Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, 2013, p. 22–31; Kęstutis Daugirdas, „Karaliaučiaus universiteto Teologijos fakultetas Donelaičio studijų metais“, in: *Kristijono Donelaičio epochos kultūrinės inovacijos*, p. 55–64.

šių dviejų požiūrių, taip ir nerasdama bendro sutarimo. Abiejų stovyklų išsakytus argumentus jau esame išsamiau aptarę², tad čia pakartosime tik pagrindinę mūsų svarstymus paskatinusią mintį: nė viena iš minėtų konkuruojančių koncepcijų nesugeba adekvačiai aprašyti *Metų* struktūros ir kompozicijos. Reikia naujo požiūrio, kuris sugebėtų sulydyti į viena abiejų stovyklų argumentus.

Toks tyrimas turėtų remtis keliomis metodinėmis prielaidomis:

1. Analizuodami *Metus* turėtume atskirai svarstyti makrokompoziciją ir mikrokompoziciją. Pirmuoju atveju tyrinėjami keturių *Metų* dalių tarpusavio santykiai ir jų sudaromos visumos sisteminiai bruožai. Antruoju atveju analizuojama kiekvienos *Metų* dalies vidinė sąranga ir smulkiųjų epizodų siejimo klausimai. Tačiau abiem atvejais klausiamo to paties: ar teksto išdėstymo tvarka išduoda autoriaus kompozicinį sumanymą, ar tokio sumanymo joje nematyti?

2. *Metų* analizėje svarbu konfrontuoti pasakojimo sintagmatiką ir paradigmą. Sintagminių santykių analizė siekia išsiaiškinti, kaip epizodas siejamas prie epizodo, kodėl būtent taip, koks prasminis efektas išplaukia iš specifinės siejimo tvarkos? Paradigminių santykių analizėje klausiamo, ar tyrinėjamas epizodas turi sisteminių atitikmenų kitose *Metų* dalyse, stebime semantinę jo struktūrą.

3. Išvadas dėl *Metų* rišlumo ar nerišlumo derėtų daryti remiantis kuo objektyvesniais, konkrečiais teksto medžiaga įrodomais kriterijais. Tokiu kriterijumi laikome diskurso izotopiją³. Jei tekste identifikuojame vieną ar kelias diskurso izotopijas ir jomis sugebame patikimai susieti skirtingas pasakojimo vietas, galime teigti, kad tekstas rišlus. Ir atvirkščiai:

² Vaidas Šeferis, *Kristijono Donelaičio „Metų“ rišlumas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 21–56; Vaidas Šeferis, „Kristijono Donelaičio *Metų* kompozicijos problemos“, in: *Literatūra*, Vilnius, 2012, t. 54 (1), p. 39–55.

³ „Izotopija – tai tolydinis seminių kategorijų kartojimasis sintagminėje pasakymo sklaidoje, sudarantis diskurso prasmės tęstinumo ir vientisumo išpūdį“ (Kęstutis Nastopka, „Semiotikos terminų žodynelis“, in: Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika: Metodo ieškojimas*, iš prancūzų kalbos vertė Kęstutis Nastopka, (ser. *Atviros Lietuvos knyga. Idėjos*), Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 342–343). Plačiau apie izotopiją žr. Algirdas Julien Greimas, Joseph Courtés, *Sémiotique: Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, (ser. *HU linguistique*), Paris: Hachette, 1993, p. 197–199.

jeigu pasakojimo elementai išdėstyti chaotiškai, galima būtų teigti, kad tai yra liatyvizmo sąlyga.

Tačiau neįmanoma rasti vieną aiškų išardytą kitų objektų identifikaciją.

Diskurso izotopijos iš François Rostko tipų klasifikacijos nerines. Pirmojo diskurso izotopijos priklauso *Metų* apimties izotopijos Lauras priklausė kėjai minimi produktuoja me dorybės no elementu

Taigi analizuojus rezultatus semantinę struktūriname vaizdu iki bendriausios apimties ir p

tik tas, kuriuo nuo mikrog

Hierarchias izotopijos vyzdžiui, an

⁴ François Rostko, 1987.

jeigu pasakojimo struktūroje sunku identifikuoti pasikartojančius seminius elementus, jei jų sudaromos izotopijos nesusiklosto į aiškią hierarchiją, galima kalbėti apie nerišlų tekstą.

Tačiau nepakanka vien identifikuoti izotopijas: interpretacinio realiatyvizmo sąlygomis nesunku bet kuriame (net visai nerišliame) tekste rasti vieną ar kelias diskurso izotopijas, ir atvirkščiai – visada įmanoma išardyti kitų tyrėjų pasiūlytą izotopijų tinklą. Tad kertinis vaidmuo, siekiant objektyvizuoti ištermes apie *Metus*, tenka ne tiek diskurso izotopijų identifikavimui, kiek jų atrankai.

Diskurso izotopijų ir jas realizuojančių semų klasifikaciją perimame iš François Rastier'o interpretacinės semantikos teorijos⁴. Ji skiria trijų tipų klasifikacines semas: mikrogenerines, mezogenerines ir makrogenerines. Pirmojo tipo semos leidžia identifikuoti mažiausios apimties diskurso izotopijas, pavyzdžiui, lakštingala, gandras, žvirblis ir pelėda priklauso *Metų* paukščių izotopijai. Antrojo tipo semos sudaro didesnės apimties izotopijas, pavyzdžiui, lakštingala, gandras, Krizas, Pričkus ir Lauras priklauso saiko izotopijai, nes visas *Metų* vietas, kuriose šie veikėjai minimi, sieja kuklaus maitinimosi semantika. Trečiojo tipo semos produkuoja didžiausios apimties izotopijas, pavyzdžiui, *Metuose* skiriame dorybės ir nedorybės izotopijas, kurioms priklausančius raiškos plano elementus skaičiuojame šimtais.

Taigi analizuodami pasakojimo izotopinę sanklodą, gauname skirtingus rezultatus, priklausomai nuo analitinio atstumo, iš kurio stebime jo semantinę struktūrą. Skaitydami *Metus*, tartum per fotoobjektyvą priartiname vaizdą ir susitelkiame į mikrosemantiką, o tada vėl jį atitoliname iki bendriausių kontūrų. Tokio proceso metu išryškėja daug skirtingos apimties ir prigimties diskurso izotopijų, tačiau reikšmingomis laikome tik tas, kurias įmanoma susieti į aiškią hierarchiją, sklandžiai veikiančią nuo mikrogenerinės iki makrogenerinės plotmės.

Hierarchinio sklandumo principas leidžia ne tik identifikuoti svarbiausias izotopijas, bet ir apsispręsti dėl kai kurių izotopijų neadekvatumo. Pavyzdžiui, analizė rodo, kad *Metuose* dorybės ir luominės priklausomybės

⁴ François Rastier, *Sémantique interprétative*, Paris: Presses Universitaires de France, 1987.

izotopijos nėra susijusios: neteisinga sieti kilmingųjų luomą tik su nedorybe, o dorybę priskirti vien būrams⁵. Panašiai ir su gamta, kuri kartais laikoma esminiu *Metų* elementu⁶: analizė rodo, kad semantinė „gamtos“ kategorija *Metuose* neegzistuoja, o tai, ką mes vadiname gamtos aprašymais (tarkime, Pl arba Rg pradžios), kur kas pilniau atsiskleidžia interpretuojant tekstą dorybės, tvarkos ir dievobaimingumo izotopijų paradigmoje⁷.

Svarbus yra interpretacinės semantikos postulatas, pagal kurį visuma lemia jos sudedamųjų dalių pobūdį ir apimtį, bet ne atvirkščiai. Tik žinodami teksto visumos pobūdį galime adekvačiai identifikuoti jo rišlumą palaikančias izotopijas. Pritaikius šį principą *Metams* išeina, kad negalime tikėtis teigiamų rezultatų, bandydami *Metų* visumą aprašyti kaip atskirų metų laikų interpretacijų sumą. Norint formuluoti objektyvias ištarmes apie *Metus*, reikia iš anksto žinoti svarbiausius jų visumos bruožus: žanrą, teksto apimtį, kūrinio dalių eiliškumą, t. y. visa tai, dėl ko *Metų* atveju negalime būti tikri. Todėl tyrėjui, norinčiam išsiaiškinti šio kūrinio kompozicijos ir rišlumo paslaptis, nelieka nieko kita kaip tik modeliuoti skirtingas *Metų* visumas ir žiūrėti, kaip jų kontekste keičiasi identifikuojamų izotopijų repertuaras.

Svarbiausius *Metų* žanro tyrimus apibendrina Dalia Dilytė savo monografijoje *Kristijonas Donelaitis ir Antika*. Tyrėjos išvada griežta: *Metai* yra unikali, Donelaičio sukurta epo rūšis, derinanti antikinio herojinio ir didaktinio epo savybes⁸. Panašią nuomonę kiek anksčiau buvo išsakiusi ir Elena Tumienė⁹. Priminsime, kad epinė žanrinė *Metų* iden-

⁵ Vaidas Šeferis, *Kristijono Donelaičio „Metų“ rišlumas*, p. 141–143, 157–162.

⁶ Plg. Leonas Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, Lietuvos TSR Mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1964, p. 300–303.

⁷ Vaidas Šeferis, *op. cit.*, p. 210–218; Vaidas Šeferis, „Žiemos rūpesčių“ pradžia kaip *Metų* struktūros kodas“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 37: *Naujausi lituanistikos atradimai ir šiuolaikinė istorinė vaizduotė*, sudarė ir parengė Živilė Nedzinskaitė, Vilnius, 2014, p. 206–213.

⁸ Dalia Dilytė, *Kristijonas Donelaitis ir Antika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 213.

⁹ Elena Tumas, „Introduction“, in: Kristijonas Donelaitis, *The Seasons*, rendered from the Lithuanian into English verse by Nadas Rastenis, Los Angeles: Lithuanian Days Publishers, 1967, p. 19–20.

tifikacija į fil
me Martynas
ländliches Ep

Kita vert
ar Donelaičio
žanrą ir *Metų*
dichtung) pav
čių dar minė
dažniausiai s
tikrą didesn
rankiškų kū
ruoja, altern
kaip tam tikr

Metų ko
čiau patekė
metų laikus
Das Jahr (M
kūrinio kom
Šitaip filolog
luoja aiškia
seką (Pl, Vd
ir būrų darb
jo mirtis žie
kitoks dalių

¹⁰ Stephan K
¹¹ Išsamiau a
¹² [Martyna
vier Gesa
leitis, gen
Ludwig J
tungscher
„*Metų*“ ri
¹³ Plg. Leon
Kostas K
Kazys U
literatūro

tifikacija į filologinę apyvertą pateko su pirmuoju *Metų* leidimu, kuriame Martynas Liudvikas Rėza šį kūrinį pavadino „kaimo epu“ (vok. *ein ländliches Epos*).

Kita vertus, vokiečių baltistas Stephanas Kessleris smarkiai abejoja, ar Donelaičio laikais buvo galima kabėti apie epą kaip aktyviai veikiantį žanrą ir *Metus* laiko alegorinės metų laikų poezijos (vok. *Jahreszeiten-dichtung*) pavyzdžiu¹⁰. Iš kitų dažniau vartojamų žanrinių *Metų* apibrėžčių dar minėtina poema¹¹. Svarbu tai, kad žanriniai *Metų* apibūdinimai dažniausiai suponuoja, jog keturi Donelaičio metų laikai sudaro tam tikrą didesnę visumą. Jų šviesoje jau nelengva grįžti prie keturių savarankiškų kūrinių sampratos. Ir nors šios visumos žanrinė definicija svyruoja, alternatyvių *Metų* visumų aibėje pirmenybė aiškiai tenka *Metams* kaip tam tikram vieniui.

Metų kompozicijos ir struktūros klausimai taip pat yra jau anksčiau patekę į donelaitikos tyrimų lauką. Priminsime, kad Rėza išdėliojo metų laikus įprastine tvarka nuo pavasario iki žiemos, o kūrinį pavadino *Das Jahr (Metai)*. Savo komentaruose pirmajam *Metų* leidimui jis tokią kūrinio kompoziciją grindė paralelėmis su gamtos ir darbo procesais¹². Šitaip filologinėje apyvaroje įsitvirtino linijinis *Metų* modelis: jis postuluoja aiškią kūrinio pradžią (Pl) ir pabaigą (Žr), privalomą kūrinio dalių seką (Pl, Vd, Rg, Žr), o pasakojimo slinktį grindžia paralelizmu su gamta ir būrų darbais. Šis modelis kartais dar papildomas Pričkaus argumentu – jo mirtis žiemą interpretuojama kaip pasakojimo pabaigos ženklas, nes kitoks dalių išdėstymas atrodytų nelogiškas¹³.

¹⁰ Stephan Kessler, *op. cit.*, p. 240.

¹¹ Išsamiau apie žanrinių *Metų* apibūdinimų spektrą žr. Dalia Dilyė, *op. cit.*, p. 205–209.

¹² [Martynas Liudvikas Rėza], „Vorbericht“, in: [Kristijonas Donelaitis], *Das Jahr in vier Gesaengen*, ein laendliches Epos aus dem Litthauschen des Christian Donalitus, in gleichem Versmass ins Deutsche uebertragen von D. Ludwig Jedemin Rhesa, Prof. d. Theol., Koenigsberg: gedruckt in der Koenigl. Hartungschen Hofbuchdruckerei, 1818, p. X; plg. Vaidas Šeferis, *Kristijono Donelaičio „Metų“ rišlumas*, p. 35–36.

¹³ Plg. Leonas Gineitis, „Įvadas“, in: Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, redakcinė komisija Kostas Korsakas (pirmininkas), Kostas Doveika, Leonas Gineitis, Jonas Kabelka, Kazys Ulvydas, Vilnius: Vaga, Lietuvos TSR Mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1977, p. 14.

Georgas Heinrichas Ferdinandas Nesselmannas galvojo kitaip. Jis griežtai laikėsi turimų šaltinių – Donelaičio originalų ir Johanno Friedricho Hohlfeldto nuorašo. Kadangi juose nebuvo bendro kūrinio pavadinimo, keturis metų laikus jis laikė savarankiškais kūriniais, o ne vieninga visuma¹⁴. Be to, Hohlfeldto nuoraše metų laikai buvo išdėstyti kitokia tvarka (Rg, Žr, Pl, Vd), todėl Nesselmannas griežtai nesutiko ir su Rėzos siūloma tradicine jų skaitymo seka¹⁵. Taigi trečiasis Donelaičio kūrybos leidėjas visiškai išardė Rėzos koncepciją: žiūrint iš jo siūlomo taško, nelieka vieningo *Metų* pasakojimo, todėl atpuola ir klausimas dėl jų makrokompozicijos, pradžios ir pabaigos. Lieka keturi savarankiški eilėraščiai apie metų laikus, kurie gula į vieną gretą su pasakėčiomis, *Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbę* ir *Tėsiniu*.

Reikėtų atkreipti dėmesį į iškalbingą momentą: viena vertus, Nesselmannas griežtai atsisako *Metus* suvokti kaip vientisą kūrinį. Kita vertus, bando pagrįsti Hohlfeldto nuorašo fiksuojamą metų laikų seką (Rg, Žr, Pl, Vd), pateikdamas išsamią jos interpretaciją, kuri remiasi jau ne gamtos ar darbų paralelėmis, o kūrybinio proceso logika¹⁶. Nesselmanno siūlomas alternatyvios metų laikų sekos aiškinimas mums neatrodo įtikinamas, tačiau reikšminga tai, kad vokiečių tyrėjas svyruoja: jei keturi Donelaičio metų laikai būtų visai nesusiję tarpusavyje, rodosi, nevertėtų ieškoti jokios jų siejimo tvarkos, bet Nesselmannas tokią tvarką tariasi išvelgiąs (nors ir kitokią nei Rėzos) ir šitaip nejučia grįžta prie *Metų* kaip tam tikro vienio sampratos. Taigi net ir paties griežčiausio *Metų* „dekonstruotojo“ sąmonė aiškiai girdi bendrą šio kūrinio pulsą.

Rėzos ir Nesselmanno siūlomos *Metų* sampratos ne tiek konfliktuoja, kiek papildoma viena kita: abu mokslininkai pastebi esminius Donelaičio poezijos bruožus ir abu yra iš dalies teisūs. Tyrėjui, ieškančiam naujo požiūrio į *Metų* kompoziciją, tradicinių šio kūrinio koncepcijų analizė

¹⁴ Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann, „Vorrede“, in: [Kristijonas Donelaitis], *Christian Donalitiūs Littauische Dichtungen*, Nach den Königsberger Handschriften mit metrischer Uebersetzung, kritischen Anmerkungen und genauem Glossar herausgegeben von Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann, Königsberg: Verlag von Hübner & Matz, 1869, p. IV.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*, p. IX–XI.

aiškiai rodo ju
voktų kaip vis
džiami linijine

Gana sunk
Metų kaip gam
aprašęs Prūsų
ši interpretacij
punktyras *Met*
sioginių būrų d
kalbama neties
bas yra tik prie
gumą ar kitas d

Metus į prie
ir nedorybės j
džioje Donelai
saulio harmon
kuris tobulai r
gumą, darbštun
socialinio nete
blogasis amtsr
vaizdavimo obj
gausu įtaigios „
Vd nebuvo sur
šmėkščiotų dar

¹⁷ Plg. [Martyna
laitis ir jo epo

TSR Mokslų a
Kuosaitė, „Ga
1975, Nr. 15 (

¹⁸ Ryškesni tik e
napjūtės (Vd 4
vaizdavimo ob

¹⁹ Vaidas Šeferis,

²⁰ Juk būrai mėš
mėžinį šūtyjan
monologų seri

aiškiai rodo judėjimo kryptį: ieškoti tokių sprendimų, kurie *Metus* suvoktų kaip visumą (kitaip nei manė Nesselmannas), bet nebūtų grindžiami linijine pasakojimo logika (kitaip nei siūlė Rėza).

Gana sunku išsivaduoti iš Rėzos įtvirtintos, o vėliau noriai kartotos *Metų* kaip gamtos ir darbų poezijos sampratos: esą poetas šiame kūrinyje aprašęs Prūsų Lietuvos gamtą ir būrų darbus visais metų laikais¹⁷. Nors ši interpretacija išgalėjusi, būtina ją iš esmės keisti. Gamtos ir darbų punktyras *Metuose* yra tik antraplanis reiškinys. Prisiminkime, kad tiesioginių būrų darbo vaizdų *Metuose* labai nedaug¹⁸, o ten, kur apie darbus kalbama netiesiogiai (raginama juos dirbti, jie prisimenami ir pan.), darbas yra tik priemonė pagrindiniam pasakojimui apie saiką, dievobaimingumą ar kitas dorybes plėtoti.

Metus į priekį stumia ne paralelizmas su gamta ir darbais, o dorybės ir nedorybės įtampa aksiologinėje poetinio pasaulio vertikalyje. Pl pradžioje Donelaitis kalba ne apie gamtą, o apie metafizinę, dievišką pasaulio harmoniją. Jis piešia ne peizažą, o alegorinį gyvūnijos pasaulį, kuris tobulai realizuoja didžiąsias pietistines dorybes – dievobaimingumą, darbštumą ir kuklumą¹⁹. Donelaitis Vd aprašo ne mėšlavežį²⁰, o socialinio neteisingumo ir idealaus luomų sambūvio atvejus: gerasis ir blogasis amtsrotai bei jų valdomi būrai yra pagrindiniai šio fragmento vaizdavimo objektai, o mėšlavežis – tik taikliai parinktas fonas, kuriame gausu įtaigios „aukšto“ ir „žemo“ simbolikos. Lygiai taip pat Donelaitis Vd nebuvo sumanęs detaliai pavaizduoti šienapjūtės, kurios fone sušmėkščiotų dar ir girtuoklis Plaučiūnas (Vd 473–542). Dėmesio centre

¹⁷ Plg. [Martynas Liudvikas Rėza], *op. cit.*, p. X; Leonas Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius: Vaga, Lietuvos TSR Mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1990, p. 306; Elena Kuosaitė, „Gamta Dž. Tomsono ir K. Donelaičio kūryboje“, in: *Literatūra*, Vilnius, 1975, Nr. 15 (1), p. 99.

¹⁸ Ryškesni tik epizodai su lino darbų (Pl 596–637), mėšlavežio (Vd 136–160) ir šienapjūtės (Vd 434–448) scenomis, tačiau net ir juose darbo procesas nėra pagrindinis vaizdavimo objektas.

¹⁹ Vaidas Šeferis, *Kristijono Donelaičio „Metų“ rišlumas*, p. 77–79.

²⁰ Juk būrai mėšlo taip ir neišmėžia – šis fragmentas baigiasi jiems vis dar „stalde pas mėžinį šūtyjant“ (Vd 305). Epizodas parašytas ne kaip darbo scenų eilė, bet kaip monologų serija, pasakoma „prie mėšlų“.

yra būtent Plaučiūnas, jo nedorybės, o šienapjūtė yra tik scenos kulisai²¹. Būtų naivu galvoti, kad Rg pateikiamas pasakojimas apie Dočį – tai autentiškas kūrėjų darbų aprašymas (Rg 651–772). Dočio atliekami darbai yra groteskas, kurio tikslas – įtaigiai nupiešti šį nedorėlį ir jo įkūnijamas nedorybes (nesaikingumą, girtavimą, agresyvumą), o kūrėjų tėra scenografijos priemonė, leidžianti mums šį nedorėlį stebėti itin ryškioje šviesoje.

Gamtos ir darbų įtaka *Metų* pasakojimo struktūrai beveik neregima ir makrokompoziciniu lygmeniu. *Metuose* minimi ne visi didieji darbai (pavyzdžiui, pavasarį trūksta vasarojaus orės, sėjos ir akėjimo, o rudenį panašiai pamirštami žiemkenčiai), pabiros darbų scenos nesudaro kompozicinės pasakojimo ašies. Nors įspūdingos Pl, Rg ir Žr pradžios skatina svarstyti gamtos vaizdų funkcijas *Metuose*, tačiau įsižiūrėję įdėmiau pastebėtume, kad net ir čia pasakojimo tėkmė nekopijuoja gamtos procesų, o svarbiausia – kad pasakojimui plėtojantis, paralelizmas su gamta visai išnyksta iš kompozicinio repertuaro²². Jeigu gamtos procesų vaizdavimą laikytume kertiniu *Metų* pasakojimo principu, tektų sukti galvą, kodėl Vd gamtinio įvado nėra?

Tuo nenorima pasakyti, kad gamta ir darbai *Metuose* visai nereikšmingi – ne, apie šiuos dalykus kalbama daug. Tačiau gamta ir darbai neįmanoma paaiškinti *Metų* pasakojimo plėtojimosi principų. Gamta ir darbai – ne pagrindinė, o antraplanė šio kūrinio plotmė. Tai – *Metų* kompozicijos pragmatinis fonas. Kiekvienas metų laikas turi potencialią gamtos reiškinių ir darbų skalę, tačiau į *Metų* pasakojimą patenka tik tie, kurių Donelaičiui reikia kalbant apie žmonių dorovę. Tai, kas stumia *Metų* pasakojimą į priekį, yra doroviniai konfliktai, kuriuos *Metų* pasakojimas realizuoja kartais (bet ne visada ir ne nuosekliai) pasinaudodamas gamtos arba darbo scenomis.

Be Nesselmanno, siūliusio kitokį skaitymo būdą nei Rėza, ankstyviausias mums žinomas bandymas kitaip paaiškinti *Metų* pasakojimo principus yra Tomo Venclovo straipsnis „Erdvė ir laikas Donelaičio *Metuose*“²³. Šis tyrėjas pasiūlė interpretuoti *Metus* mito poetikos kate-

²¹ Vaidas Šeferis, *op. cit.*, p. 146–147.

²² Pavyzdžiui, neįmanoma atpažinti aiškaus paralelizmo su gamtos procesais Pl pradžioje (1–154), kurioje laiko kategorija apskritai neveikia (plačiau žr. *Ibid.*, p. 57).

²³ Tomas Venclova, „Erdvė ir laikas Donelaičio *Metuose*“, (1971), in: Tomas Venclova, *Vilties formos: Eseistika ir publicistika*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1991, p. 261–266.

gorijomis, atk
hierarchinę pa
ciklinė laiko s
klostosi ne į r

Mūsų tyri
jimo prigimtį
žmonių likim
dabartyje nau
paklūsta ir se
nažai: *Metų* v
sąmonė dar n
reikšti keli ve

Ciklinis la
pozicinius *Me*
vienus kalenc
vasarą, ruden
apibendrinti
jos – kažkad
svorio Prička
ku kalbėti ap
ti remiantis j
pradžios ir p
kad nėra pag
pabaiga, kuri
ma – perskai

Saulius Ž
plano struktū
„Esamasis gy

²⁴ *Ibid.*, p. 26

²⁵ Vaidas Šefe

²⁶ Plg. Saulius
tijoną Done
Lietuvos M

²⁷ Vaidas Šefe

²⁸ *Ibid.*, p. 43

gorijomis, atkreipdamas dėmesį į vertikaliąją aprašomo pasaulio ašį – į hierarchinę pasakojimo elementų sanklodą. Be to, mito poetikai būdinga ciklinė laiko samprata, o personažų veiksmas ir gamtos ar darbų procesai klostosi ne į nuoseklią „istoriją“, o į archetipinius vaizdinius²⁴.

Mūsų tyrimai patvirtina Venclovos postuluotą ciklinę *Metų* pasakojimo prigimtį: laikas jame sukasi ratu, o kartu su juo nuolat kartojasi ir žmonių likimai bei gestai²⁵. Donelaičio poetiniame cikle svarbu ne tai, kas dabartyje nauja, bet tai, kas nuolat kartojasi. Šiam mitologiniam principui paklūsta ir semiotinės *Metų* instancijos – autorius, pasakotojas ir personažai: *Metų* veikėjų „biografijos“ dažnai nenuoseklios, nes mitologinė sąmonė dar nesuvokia asmens individualumo – tą pačią nuomonę gali reikšti keli veikėjai, o to paties veikėjo nuomonės gali radikaliai skirtis²⁶.

Ciklinis laikas ir mitologinės sąmonės podirvis lemia du makrokompozicinius *Metų* parametrus: a) *Metų* pasakojimo neįmanoma išprausti į vienus kalendorinius metus. Įvykiai, kurie nutinka Donelaičio pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą chronologine prasme neina vienas po kito. Tai – apibendrinti metų laikų vaizdai, juos sieja mitologinio laiko kategorijos – kažkada anksčiau, kažkada dabar, kažkada vėliau. Todėl netenka svorio Pričkaus mirties argumentas: pasakojimo, kuriame apskritai sunku kalbėti apie nuoseklius piešiamus personažus, negalima struktūruoti remiantis jų „biografijomis“²⁷; b) *Metų* pasakojimas neturi fiksuotos pradžios ir pabaigos – tai ciklinės struktūros kūrinys. Analizė parodė, kad nėra pagrindo Žr finalo (Selmo kalbos Žr 468–682) laikyti viso ciklo pabaiga, kuri kompoziciškai užvertų *Metus*²⁸. Šis kūrinys nesibaigia žiema – perskaičius ją, reikia vėl atsiversti pavasarį, ir taip be galo.

Saulius Žukas sukongretino Venclovos atpažintą *Metų* vertikaliojo plano struktūrą pasiūlydamas sistemine *idealybės* ir *realybės* priešprieša: „Esamasis gyvenimas *Metuose* nuolat lyginamas su Aukščiausiojo duotu

²⁴ *Ibid.*, p. 261–262.

²⁵ Vaidas Šeferis, *op. cit.*, p. 200–204.

²⁶ Plg. Saulius Žukas, „K. Donelaičio pasakotojas ir personažai“, in: *Darbai apie Kristijoną Donelaitį*, sudarė ir redagavo Leonas Gineitis, Algis Samulionis, Vilnius: Vaga, Lietuvos Mokslų akademija, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1993, p. 28.

²⁷ Vaidas Šeferis, *op. cit.*, p. 262–264.

²⁸ *Ibid.*, p. 43–47.

tvarkos projektu, pasakotojas tą projektą žino, artimumą jam jis randa netolimoje praeityje; būtent šią tvarką kvietimais ir draudimais siekiama atsteigti, gražinti į realybę²⁹. Tokia žiūra užgriebia esminį *Metų* bruožą: šis pasakojimas pulsuoja tarp simbolinių vertikaliojo plano polių – teigiamo ir neigiamo. Tačiau problemiška atrodo Žuko pasitelkta *realybės* sąvoka: *Metai* yra griežtai nerealistinis tekstas – šiame semiotiniame pasaulyje operuojama skirtingais fikcijos modeliais (koks pasaulis turėtų būti ir koks neturėtų būti), tad vertikaliojo plano poliams pavadinti adekvatesnės atrodytų *dorybės* ir *nedorybės* sąvokos.

Paneigus referencinę gamtos ir darbų funkciją *Metuose* bei atpažinus vertikaliąją šio kūrinio ašį, tenka klausti, kokiais gi principais *Metai* yra sukomponuoti horizontaliojoje ašyje? Anot Rimvydo Šilbajorio, *Metai* yra griežtai organizuojami pagal binarinių opozicijų principą. Kiekvienas poemos elementas įgauna savo prasmę, tik lyginamas su savo struktūrine atsvara bendrojoje *Metų* kompozicijoje: gamtos aprašymas tampa suprantamas didaktinio moralizavimo šviesoje, o didaktizmas įgauna svorį įkūnytas gamtos vaizduose; veikėjų dialogai priešinami su monologais, o gamtos aprašymai kontrastuoja su „pasakojimo eiga“³⁰. Nors Šilbajorio pateikiami Donelaičio binarinių struktūrų pavyzdžiai ne visada įtikinami, tačiau jo siūlomas principas yra tikslus. Donelaičio *Metuose* aiškiai atpažįstama simetrija: kai į tekstą įvedamas tam tikras elementas, visada reikia dairytis jo kontrastinio atitikmens. Paukščių kuklumas priešinamas su žmonių apsirijimu (Pl 145–244), Pričkaus raginimas dirbti – su Slunkiaus tingėjimo filosofija (Pl 409–454), džiaugsmą gausiomis mėsiskomis gėrybėmis tramdo Lauro pamokslas apie saiką (Rg 371–423) ir t. t. Binarine logika grįstas yra jau seniai pastebėtas tezės ir iliustracijos principas, jungiantis ne vieną *Metų* epizodų porą ir pamatuotai siejamas su pasakėčios žanru³¹.

²⁹ Saulius Žukas, „Donelaičio *Metų* rišlumo klausimu“, in: Saulius Žukas, *Žmogaus vaizdavimas lietuvių literatūroje*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 100.

³⁰ Rimvydas Šilbajoris, „Teksto plotmių santykiai Donelaičio *Metuose*“, (1982), in: *Egzodo Donelaitis: Lietuvių išeivių tekstai apie Kristijoną Donelaitį*, sudarė ir parengė Mikas Vaicekuskas, Vilnius: Aidai, 2001, p. 404.

³¹ Pavyzdžiui, paukščių pokalbis apie žmonių godumą ir mirštančio apsirijėlio scena (Pl 202–244), Pričkaus kalba apie ugnį ir čia pat kylantis gaisras (Žr 208–317);

Tačiau a
cipu siejami
siai teksto d
išeities tašk
dialogų bru
kalbos ir su
kurį tyrėja l
cinė *Metų* d
dengia ne ti
Tai – pagrin
siūlome *sim*
pagal princi
tas, C – antr
pavyzdys –
įdėmiau, kai

Anonim
vilkus (Žr 7
kodėl jie vill
atlygi (Žr 10
sakojimo se
kai atstovau
raiška prieš
(Žr 101–116
kai siautėja t
Tačiau čia pa
mi ne patys
tys būrai: jie
brakonieriau

plačiau žr.
TSR Moks
nas Gineit
Mokslių ak
³² Mūsų apyt
³³ Dalia Dily
³⁴ Vaidas Šefė

Tačiau analizuodami *Metų* scenų seką pastebime, kad binariniu principu siejamiems epizodams tenka tik dalis visos teksto apimties³². Likusiai teksto daliai tenka ieškoti kitokių sintagminio siejimo principų. Čia išeities tašku galėtų būti Dilytės tyrimai. Tyrėja pastebėjo būdingą *Metų* dialogų bruožą – vieno personažo kalba „užslenka“ ant kito personažo kalbos ir susidaro specifinis dviejų pasakojimo atkarpų persidengimas, kurį tyrėja lygina su žvyniniais šarvais³³. Mūsų atlikta mikrokompozicinė *Metų* dalių analizė savo ruožtu atskleidė, kad šiame kūrinyje persidengia ne tik personažų kalbos, bet ir nedialoginiai teksto segmentai³⁴. Tai – pagrindinis sintagminio *Metų* junglumo principas, kuriam įvardyti siūlome *sintagminės siūlės* sąvoką. Pasakojimas šiuo atveju plėtojamas pagal principą $A \rightarrow B \parallel B \rightarrow C$ (čia A yra pirmasis teksto fragmentas, C – antrasis, o B – sintagminė siūlė). Ryškus tokio epizodų siejimo pavyzdys – *jėgėrių* epizodas Žr 101–116. Remdamiesi juo, pažvelkime įdėmiau, kaip *Metuose* veikia šis mechanizmas.

Anoniminis pasakotojas minėtoje Žr vietoje šneka apie siautėjančius vilkus (Žr 72–100), retoriškai kreipdamasis į medžiotojus ir eigulius – kodėl jie vilkų nešauda, nors tam jiems karalius davęs parako ir nemenką atlygį (Žr 101–107). Pasakojimas yra nuoseklus: kalba vienas asmuo, pasakojimo semantikoje atpažįstame vieningą (ne)tvarkos izotopiją: vilkai atstovauja netvarkai, medžiotojai ir eiguliai – tvarkai, abiejų aktantų raiška priešinama idealios tvarkos perspektyvoje. Monologo pabaigoje (Žr 101–116) paaiškinama, kodėl tvarka sutrinka ir įsigali netvarka: vilkai siautėja todėl, kad *jėgėrės mokinti* ir *liesininkai* neatlieka savo pareigų. Tačiau čia pasakojimas pasuka netikėta linkme – dėl apsileidimo kaltinami ne patys tvarkos sergėtojai, o juos papirkinėjantys ir apgaulinėjantys būrai: jie nuolat girdo miško sargus degtine, norėdami netrukdomi brakonieriauti (Žr 108–112). Taigi nuo vilkų pereinama prie brakonierių.

plačiau žr. Vytautas Vanagas, *Realizmas lietuvių literatūroje*, Vilnius: Vaga, Lietuvos TSR Mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1978, p. 71; Leonas Gineitis, *Klasicizmo problema lietuvių literatūroje*, Vilnius: Vaga, Lietuvos TSR Mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1972, p. 175.

³² Mūsų apytikriais duomenimis – apie ketvirtadalį.

³³ Dalia Dilytė, *op. cit.*, p. 138.

³⁴ Vaidas Šeferis, *op. cit.*, p. 28–29.

Nors tebekalba tas pats pasakotojas, regime paradigminio plano pokytį, kuris atsispindi izotopinėje teksto sanklodoje. Silpsta gyvūnijos ir augalijos semantinis laukas, į pirmą planą iškyla socialinę hierarchiją signalizuojančios sąvokos: vartojami pareigybių pavadinimai, apeliuojama į karalių, į įstatymo autoritetą, barami nusikaltėliai. Šis paradigminio plano lūžis įvyksta tarp 107 ir 108 eilutės.

Tačiau sintagminėje plotmėje pokytis įvyksta tik Žr 117 eilutėje: čia baigiasi anonimiam pasakotojui priklausanti Žr atkarpa ir prabyla Pričkus. Sintagminis lūžis tarp pasakotojo žodžių ir Pričkaus monologo (t. y. Žr 116–117) labai ryškus: ar Pričkus ir pasakotojas girdi vienas kitą? Kur scena vyksta? Be tikslesnių erdvės ir laiko nuorodų abiejų Žr fragmentų susieti sintagminiame plane neįstengiame. Tačiau „trupant“ sintagmatikai, teksto rišlumą išsaugo paradigminis planas. Kaip jau minėjome, jame įvykęs lūžis (Žr 107–108) aktualizavo naują izotopiją pluoštą. Nuo to momento pasakojimas išlieka nuoseklus: anoniminių pasakotojų pakeitus Pričkui, jokių izotopinės sanklodos pokyčių nefiksuojuame. Pričkus beveik žodis žodin perima pasakotojo pradėtą klastų temą, ją pratęsdamas ir išplėtodamas³⁵.

Taigi pasakotojo balsui priklausanti Žr atkarpa ir Pričkaus kalba su-
daigstytos įsiuivant *jėgėrių* sceną, kurioje abiejų atkarpų sintagminiai ir paradigminiai planai savotiškai persidengia, sudarydami būdingą sintagminę siūlę Žr 108–116:

<i>Sintagminė plotmė</i>	[Pasakotojas] 1–116	117–164 [Pričkus]
<i>Paradigminė plotmė</i>	{Tvarka/netvarka} 1–107	108–164 {Būrų klastos}
		108–116 <i>Sintagminė siūlė</i>

Tai – sakytiniam diskursui būdinga pasakojimo dinamika. *Metai* plėtojasi panašiai kaip gyvas pokalbis: vienam kalbėtojui baigiant savo temą, kitas ją iš pradžių perima, o paskui pasuka pasakojimą kita linkme. Svar-

³⁵ Plg. Žr 108–111 ir 121–122, Žr 113–114 ir 119–120, Žr 115–116 ir 148–149.

bu pastebėti, k
„esamo“ ir „bū
anksto numaty
visuma veikia
makrokompoz
teksto plėtojin
principą, jau ga

Ryškeja dvi
tus, esama sim
kontrasto arba
cinio pobūdžio
sintagminės siū
das, jis svyruoj

Atskirai ana
me, kad kiekvie
blokų, savotišk
ir paradigminia
jus naujam izot
jimo planas tik
pokyčiu, ir atvi
iš smulkesnių p
skirti du savara
ir b) blokų tarp

a) blokų vie
rodo, kad, pavy
tas ir parengia
sumanymą išd
Slunkius → Pr
subalansuotas
kompoziciją at

³⁶ *Ibid.*, p. 298–

³⁷ *Ibid.*, p. 68–6

³⁸ *Ibid.*, p. 110–

³⁹ *Ibid.*, p. 169–

⁴⁰ *Ibid.*, p. 244–

bu pastebėti, kad tai implikuoja improvizacinį pasakojimo pobūdį, kai „esamo“ ir „būsimojo“ epizodo pobūdis bei izotopinė struktūra nėra iš anksto numatyti. Sintagminių siūlių principas verčia manyti, kad *Metų* visuma veikiau organiškai „augo“, o ne buvo konstruojama pagal griežtą makrokompozicinį planą. Šiaip ar taip, prie anksčiau minėto binarinio teksto plėtojimosi modelio pridėjus ką tik aptartą sintagminių siūlių principą, jau galima aprėpti visą *Metų* teksto apimtį.

Ryšėja dviguba *Metų* pasakojimo plėtojimosi prigimtis – viena vertus, esama simetriškai sutvarkytų jo atkarpų, kuriose scenos siejamos kontrasto arba iliustracijos principais, kita vertus, regime ir improvizacinio pobūdžio plėtojimąsi, kai horizontalų pasakojimo rišlumą palaiko sintagminės siūlės. Taigi *Metų* kompozicinis griežtumas ne visur vienas, jis svyruoja.

Atskirai analizuodami *Metų* paradigminių ir sintagminių planus pastebime, kad kiekvienoje *Metų* dalyje esama kelių didesnės apimties pasakojimo blokų, savotiškų vidinių pasakojimų³⁶. Šių pasakojimo blokų sintagminiai ir paradigminiai planai dažnai yra pasislinkę vienas kito atžvilgiu: prasidėjus naujam izotopijų pluoštui paradigminiame plane, sintagminis pasakojimo planas tik po kurio laiko į tai sureaguoja komunikacinės situacijos pokyčiu, ir atvirkščiai. Tačiau tokie pasakojimo blokai patys yra sudaryti iš smulkesnių pasakojimo vienetų, todėl *Metų* mikrokompozicijoje būtina skirti du savarankiškus aspektus: a) pasakojimo blokų vidinę kompoziciją ir b) blokų tarpusavio išdėstymą vienos kurios *Metų* dalies ribose:

a) blokų viduje Donelaitis pasakojimą griežtai komponuoja. Analizė rodo, kad, pavyzdžiui, lakštingalos epizodas Pl yra tobulai sukomponuotas ir parengiamas prieš tai esančiose pastraipose³⁷. Aiškų kompozicinį sumanymą išduoda ir dvi Pl esančios dialoginės sintagmos: Pričkus → Slunkius → Pričkus ir Pričkus → Blėkius → Pričkus³⁸. Kompoziciškai subalansuotas yra pasakojimas apie rudens gėrybes ir saiką³⁹. Apgalvotą kompoziciją atpažįstame Žr pasakojime apie ugnį⁴⁰;

³⁶ *Ibid.*, p. 298–303.

³⁷ *Ibid.*, p. 68–67.

³⁸ *Ibid.*, p. 110–112.

³⁹ *Ibid.*, p. 169–171.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 244–245.

b) kylant kompoziciniais lygmenimis aukštyn, autorinė kontrolė silpsta: kažin ar didžiųjų pasakojimo blokų išdėstymas kiekvienos *Metų* dalies viduje buvo griežtai apskaičiuotas – analizė neatskleidžia kompozicinio jų išdėstymo plano. Kontrasto ir asociatyvinio junglumo principais siejamas tekstas sintagminėje plotmėje plėtojasi natūraliai, asimetriškai ir netolydžiai. *Metai* – organiška visuma, kuri veikia augo savaime, negu buvo griežtai Donelaičio komponuojama. Tačiau vaizdams šitaip „savaime“ plėtojantis sintagminiame plane, paradigmatinė poetinio pasaulio struktūra lieka nekintama.

Pagrindinius mūsų analizės rezultatus galima apibendrinti taip: *Metai* yra rišli visuma, kurios makrokompozicinių parametrų Donelaitis griežtai neplanavo. Šio kūrinio rišlumas remiasi paradigmatinio plano stabilumu, nekintama vertikaliąja poetinio pasaulio sankloda, kurioje visiems reiškiniams stengiamasi priskirti aiškią vietą universaliojoje dorybės ir nedorybės skalėje. Ši vertikalioji *Metų* pasaulio sankloda yra vienoda visose *Metų* dalyse – iš čia kyla mūsų įspūdis, kad jos sudaro rišlią visumą. Užtat sintagminis pasakojimo rišlumas yra palyginti silpnas: epizodai siejami čia griežčiau, čia visai laisvai, Donelaitis sėkmingai komponuoja pasakojimą minimalioje kompozicijos skalėje (mikrosemantika, pasakojimo blokų vidinė kompozicija), bet kontrolė silpsta aukštesniuose kompozicijos lygmenyse (blokų tarpusavio santykiai ir *Metų* makrokompozicija). Iš silpnos sintagmatikos kyla mūsų įspūdis, kad *Metų* pasakojimas ne visada aiškus ir nuoseklus. Esminė *Metų* pasakojimo savybė – jų ciklinė dinamika. *Metai* tai – pagrindinių dalykų kartojimas skirtingomis variacijomis, niekad nesibaigiantis pasakojimas apie tai, kas Donelaičiui atrodė svarbiausia.

The paper
by Kristijonas D
the generic defini
is to be consider
there are two c
most influential
of *The Seasons*
“Joys of Spring
whereas the sea
who edited the
are autonomou
problem of the
by analysing the
its paradigmatic

As is show
opposition betw
the deep layers
on the surface o
concept – a pro
thus producing

The syntag
of a unifying p
single episodes
Seasons (e.g. G
the hardworkin
the paper intro
another by spec

The results
without any giv
on the paradi
significant role.

A NEW APPROACH TO THE COMPOSITION
OF *THE SEASONS* BY KRISTIJONAS DONELAITIS

Summary

The paper deals with the basic questions of the composition of *The Seasons* (*Metai*) by Kristijonas Donelaitis: as the author himself did not leave specific instructions about the generic definition of this text or its structure (i.e. which of the four parts of the poem is to be considered the first or the last, or if they should be read as independent poems), there are two contradictory compositional conceptions of *The Seasons*. The first (and most influential) conception, introduced by Martin Ludwig Rhesa in the first edition of *The Seasons* (1818), regards the poem as a cohesive whole, which is to be read from "Joys of Spring" to "Winter Cares", i.e. according to the natural course of the seasons, whereas the second conception (advanced by Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann who edited the third edition of Donelaitis's works in 1869) postulates that the four parts are autonomous poems. The paper shows that neither of both conceptions solves the problem of the composition of *The Seasons*. A new approach to the subject is proposed by analysing the isotopic structure of the discourse and by identifying the principles of its paradigmatic and syntagmatic cohesion.

As is shown in the paper, paradigmatic cohesion of the text is based on the opposition between the ethical categories of "virtue" and "vice", which are embedded in the deep layers of the narrative and thus underlay and semantically unify different events on the surface of the text. The "stories told" within *The Seasons* may vary, but the main concept – a profound contrast between divine "virtue" and diabolic "vice" – remains, thus producing our perception of the cohesiveness of the text.

The syntagmatic structure of *The Seasons* is much looser: it is obviously devoid of a unifying plot or a macro-compositional plan. However, this does not mean that single episodes are connected chaotically. Along with the contrastive oppositions in *The Seasons* (e.g. God-loving and modest birds are opposed to a greedy and cursing lord; the hardworking Pričkus engages in a passionate debate with the lazy Slunkius, etc.), the paper introduces and explains a new principle of how one episode is connected to another by specific "syntagmatic seams".

The results of our analysis show that *The Seasons* build a cohesive cyclic structure without any given points of beginning or end. The inner coherence of this cycle is based on the paradigmatic level of the narration, whereas syntagmatic cohesion has a less significant role.